

Teresa M. Kułak, Bohdan Łukaszewicz

Profesor Wojciech Stanisław
Wrzesiński (6 października 1934 - 2
lipca 2013)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 419-424

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

PROFESOR WOJCIECH STANISŁAW WRZESIŃSKI (6 października 1934 – 2 lipca 2013)

2 lipca 2013 r. we wczesnych godzinach wieczornych niespodziewanie zmarł w swym wrocławskim domu prof. dr hab. Wojciech Stanisław Wrzesiński – humanista, animator życia naukowego, historyk polskiej myśli politycznej, dziejów XIX i XX stulecia, redaktor naczelny „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”. Pożegnany został 6 lipca 2013 r. na Grabiszyńskim Cmentarzu Komunalnym we Wrocławiu.

Wojciech Wrzesiński urodził się 6 października 1934 r. w Krzywosądzu na Kujawach, w ówczesnym powiecie nieszawskim. Świadectwo dojrzałości uzyskał w 1951 r. w Aleksandrowie Kujawskim. Po studiach historycznych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w 1955 r., na podstawie administracyjnego nakazu, rozpoczął pracę zawodową w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie, gdzie szybko powierzono mu kierowanie oddziałem akt władz, urzędów i instytucji po 1945 r. Jak po latach wspominał świadek tamtych wspólnych dni prof. Janusz Jasiński, Wrzesiński „należał do grupy nielicznych wówczas młodych historyków, którzy z zapałem weszli w nurt naukowego życia Olsztyna, udzielając się jednocześnie w pracy społeczno-organizatorskiej środowiska historycznego i archiwistycznego”.

Pierwsze publiczne wystąpienie naukowe Wojciecha Wrzesińskiego miało miejsce 5 marca 1957 r. na zorganizowanym przez olsztyński oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego kolokwium naukowym – „swoistego rodzaju spotkaniu historyków najnowszych dziejów Warmii i Mazur z bezpośrednimi twórcami tejże historii (aktywem partyjnym i rad narodowych całego województwa)”. Z trzech wygłoszonych wtedy referatów przedmiotem „ożywionej, nieraz ostrej dyskusji” stały się *Główne problemy historii Warmii i Mazur w Polsce Ludowej*, autorstwa historyków Janusza Jasińskiego i Wojciecha Wrzesińskiego, zawierające odważnie sformułowane zarzuty pod adresem władzy i postulaty w sprawie koniecznej zmiany dotychczasowej polityki wobec ludności autochtonicznej województwa olsztyńskiego.

U schyłku 1960 r. Wojciech Wrzesiński opublikował na łamach dziennika „Głos Olsztyński” (nr 281) artykuł *O niektórych problemach środowiska olsztyńskich historyków*, w którym zawarł postulat powołania w Olsztynie humanistycznego instytutu naukowo-badawczego. Artykuł stał się zaczątkiem dyskusji o stanie olsztyńskiego życia naukowego i potrzebie utworzenia profesjonalnej placówki naukowej. Następnym dyskusji był „Memoriał o stanie i potrzebach humanistyki olsztyńskiej”, powstały w mieszkaniu Wojciecha Wrzesińskiego, gdzie zebrała się grupa zapaleńców chcących zmieniać ówczesną rzeczywistość Olsztyna. Po pokonaniu barier formalno-prawnych 28 grudnia 1961 r., w ramach Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze”, powołano do życia Fundację Naukową im. Wojciecha Kętrzyńskiego, która niebawem zmieniła nazwę na Ośrodek Badań Naukowych. W nowej placówce Wojciech Wrzesiński objął kierownictwo Pracowni Naukowej. Inspirował pierwsze publikacje w ramach serii wydawniczej „Rozprawy i Materiały”, wypracował wieloletni program badawczy, dzięki któremu Olsztyn dostrzeżony został na naukowej mapie Polski.

Intensywność działań organizacyjnych nie zahamowała prac własnych Wojciecha Wrzesińskiego, związanych z przygotowaniem dysertacji na temat ruchu polskiego na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1920–1939, której publiczna obrona odbyła się 11 grudnia 1961 r. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Praca uzyskała naukowy rozgłos po opublikowaniu jej w 1963 r. przez Instytut Zachodni w Poznaniu, a w maju 1964 r. dr Wojciech Wrzesiński uhonorowany został za nią Nagrodą Tygodnika „Polityka”. Jury Nagrody wysoko oceniło nowatorstwo tematyki badawczej, sumienność naukową i dokumentację źródłową książki, wprowadzającej do ogólnopolskiego obiegu naukowego ten mało jeszcze znany fragment dziejów Warmii i Mazur oraz ich polskich mieszkańców.

Niezadługo potem prof. Henryk Zieliński z Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, członek jury Nagrody „Polityki”, zaproponował Doktorowi Wrzesińskiemu stanowisko adiunkta w kierowanym przez siebie Zakładzie Historii Polski i Powszechnej XIX i XX wieku, które ten objął od października 1965 r. W prężnym intelektualnie środowisku wrocławskim znalazł Wojciech Wrzesiński nowych przyjaciół i nowe inspiracje badawcze. Wówczas to rozpoczął się niezwykle twórczy okres Jego życia zawodowego. W Uniwersytecie Wrocławskim przeszedł wszystkie etapy kariery naukowej i uniwersyteckiej, szybko zdobywając w środowisku szacunek i autorytet. W 1969 r. uzyskał habilitację na podstawie monografii *Polski ruch narodowy w Niemczech (1922–1939)*, a w 1977 r. tytuł profesora nadzwyczajnego.

Bibliografia prac Profesora obejmuje blisko osiemset pozycji różnorodnego piśmiennictwa historycznego. Tu tylko tytułem przykładu kilka publikacji zawar-

tych – wielce znaczących w polskiej historiografii, bo wytyczających nowe kierunki i obszary badawcze, niejednokrotnie weryfikujących obiegowe sądy i oceny: *Na swoim i wśród obcych. Z życia Polaków w Niemczech międzywojennych* (1971), *Antypolska polityka władz hitlerowskich na Śląsku Opolskim w latach 1933–1939 w świetle raportów konsulów polskich* (1970), *Plebiscyty na Warmii i Mazurach oraz na Powiślu w 1920 roku* (1974, drugie, zmienione wydanie z 2010 r. pod tytułem *Polska – Prusy Wschodnie. Plebiscyty na Warmii i Mazurach oraz na Powiślu w 1920 roku*), *Szkolnictwo polskie na Warmii, Mazurach oraz na Powiślu w latach 1919–1939* (1980, wspólnie z Bohdanem Koziełło-Poklewskim), *Warmia i Mazury w polskiej myśli politycznej 1864–1945* (1984, drugie, rozszerzone wydanie z 1994 r. ukazało się pod zmienionym tytułem *Prusy Wschodnie w polskiej myśli politycznej 1864–1945*), monumentalna edycja źródeł poświęconych plebiscytom wschodniopruskim 1920 r. (1986, wspólnie z Piotrem Staweczkim), *Gazeta Olsztyńska 1886–1939* (1986, wspólnie z Andrzejem Wakarem), *Sąsiad czy wróg? Ze studiów nad kształtowaniem obrazu Niemca w Polsce w latach 1795–1939* (1992, drugie wydanie 2007).

Równocześnie z awansami naukowymi powierzano Profesorowi rozliczne obowiązki. W strukturach organizacyjnych Uniwersytetu Wrocławskiego w ciągu następnych dziesięcioleci był: kierownikiem Zakładu Historii Najnowszej, wicedyrektorem a następnie wieloletnim (od 1976 r. aż do przejścia na emeryturę w 2005 r.) dyrektorem Instytutu Historycznego. W latach 1972–1974 kierował Wydziałem Filozoficzno-Historycznym. Gdy uczelnie wyższe odzyskały autonomię, w 1981 r. powołano Go na stanowisko prorektora, potem jeszcze dwukrotnie – w latach 1990 i 1993 – był wybierany na urząd rektora Uniwersytetu Wrocławskiego. Z wyboru także został wówczas przewodniczącym Kolegium Rektorów Szkół Wyższych Wrocławia.

Towarzyszyły temu sukcesy na polu dydaktyki uniwersyteckiej, co potwierdza liczba około 400 prac magisterskich, a także wyróżniające osiągnięcia w kształceniu młodej kadry. Pod kierunkiem promotorskim Profesora powstało 59 prac doktorskich. Obecnie liczne grono spośród autorów tych prac jest profesorami i doktorami habilitowanymi, pełniącymi odpowiedzialne funkcje naukowe i społeczne. Poza Uniwersytetem Wrocławskim wykładał także okresowo na Wydziale Nauk Politycznych Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtuskach. Był także profesorem zwyczajnym w Dolnośląskiej Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach oraz Wyższej Szkole Nauki Humanistycznych i Dziennikarstwa w Poznaniu.

Dorobek naukowy, zaangażowanie w pracach społecznych i autorytet wśród historyków przyniosły Profesorowi najwyższe uznanie akademickie – doctora-

ty honoris causa, które nadały Mu senaty Uniwersytetu Opolskiego (2001), Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (2004), Uniwersytetu Szczecińskiego (2006), Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (2007) i Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach (2010). Ponadto przez cztery kadencje wybierany był na członka Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów. W 1991 r. powołano Profesora w skład Rady do Spraw Nauki przy Prezydencie RP oraz państwowej Komisji Nagród przy Prezesie Rady Ministrów. W 1997 r. uhonorowany został godnością członka korespondenta Polskiej Akademii Umiejętności. Był członkiem wielu towarzystw, rad naukowych oraz redakcji i kolegów redakcyjnych czasopism (m.in. „Archeionu”, „Dziejów Najnowszych”, „Polish Western Affairs”, „Polskiego Słownika Biograficznego”, „Śląskiego Kwartalnika Historycznego Sobótka”, „Odry”, „Zarania”).

Z wyboru wchodził również w skład Prezydium Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk, Komitetu Badań nad Polonią PAN oraz do Instytutu Historii PAN. Był też kuratorem Instytutu Zachodniego. Członkowie Polskiego Towarzystwa Historycznego, w którego pracach uczestniczył od 1955 r. i w którym pełnił funkcję wiceprezesa (1980–1997; 2003–2006), w 1997 r. wybrali Go na prezesa Zarządu Głównego PTH. Funkcję tę sprawował przez dwie kadencje, do 2003 r. W 1999 r. Profesor zorganizował we Wrocławiu XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich – jak dotąd największy w dziejach PTH ze względu na imponującą liczbę uczestników, bogactwo przedstawionych referatów i dyskusji panelowych. W 2004 r. uzyskał godność Członka Honorowego PTH.

Przeniesienie się w 1965 r. Wojciecha Wrzeńskiego do Wrocławia nie spowodowało przekreślenia dotychczasowych więzi z Olsztynem. Przeciwnie – mimo rozlicznych obowiązków Olsztyn pozostał ważnym elementem Jego życia i aktywności zawodowej. Do końca swych dni ostał się Olsztynianinem. I to właśnie w Olsztynie świętowano Jego pierwszy jubileusz – sześćdziesiąte urodziny.

Od 1957 r. był aktywnym współpracownikiem reaktywowanego jako „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” czasopisma Stacji Naukowej Polskiego Towarzystwa Historycznego (Instytut Mazurski) poświęconego przeszłości Mazur i Warmii (później rozszerzono zakres terytorialny zainteresowań redakcji, zmieniając podtytuł na „Czasopismo poświęcone przeszłości ziem Polski północno-wschodniej”). Od pierwszego numeru z 1962 r. stał się członkiem redakcji kwartalnika. Starał się zawsze być obecnym na regularnie zwoływanych od 1970 r. przez redaktora Janusza Jasińskiego posiedzeniach komitetu redakcyjnego – wprowadzał na nich ferment intelektualny, sugerując nowe tematy badawcze, inicjując artykuły czy przyczynki monograficzne. Również dzięki Niemu kwartalnik stał się liczącym historycznym czasopismem regionalnym. W 1980 r.

powierzono Profesorowi funkcję redaktora naczelnego „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”, którą pełnił do końca swych dni.

W latach siedemdziesiątych Wojciech Wrzesiński wspierał poczynania badawcze olsztyńskiej Stacji Naukowej PTH. To z Jego inicjatywy i pod kierownictwem naukowym czternastu członków wrocławskiego Studenckiego Koła Naukowego Historyków w lipcu 1974 r. zbierało na terenie Olsztyńskiego relacje byłych robotników i jeńców wojennych w Prusach Wschodnich w latach II wojny światowej. Plonem dwutygodniowej penetracji było 66 cennych relacji oraz 73 dokumenty i fotografie. W następnym roku Wojciech Wrzesiński doprowadził do współpracy studenckich kół naukowych historyków Uniwersytetu Wrocławskiego i olsztyńskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Studenci w trakcie trzech letnich obozów naukowych (w Olsztynie, Reszlu i Szczytnie) prowadzili w latach 1975, 1977 i 1978 badania ankietowe nad problemem potocznej świadomości historycznej mieszkańców Warmii i Mazur. Prezentacja wyników badań mogła ukazać się drukiem na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” dopiero w 1981 r., wcześniej swoje weto stawiał urząd cenzorski. Późniejsze organizowane przez Profesora tego rodzaju badania terenowe odbywały się już bez udziału studentów olsztyńskich, bo po okresowym zawieszeniu na WSP kierunku historia, po jego reaktywowaniu, nie podejmowano już tego rodzaju poczynania badawczych z udziałem adeptów nauk historycznych. Wspomnieć zatem wypada w tym miejscu o sfinansowanych przez OBN, a prowadzonych w Olsztyńskim w 1984 r. badaniach pilotażowych mających na celu rozpoznanie potocznych wyobrażeń współczesnego pokolenia Polaków na temat niemieckiego faszyzmu.

Pierwszym doktorantem Wojciecha Wrzesińskiego był olsztynianin, kierownik Stacji Naukowej PTH Bohdan Kozięło-Poklewski, który przed Radą Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego w lipcu 1974 r. obronił dysertację pt. *Robotnicy przymusowi w Prusach Wschodnich w latach II wojny światowej*. Profesor był też promotorem prac kolejnych trzech historyków olsztyńskich, którym Rada Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego nadała pierwszy stopień naukowy.

Od początku istnienia Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, jako placówki naukowo-badawczej o charakterze społecznym, był wybierany w skład jej Rady Naukowej (od 12 kwietnia 1980 r. jako wiceprezes). Od maja 1984 r. sprawował z wielkim naukowym pożytkiem dla środowiska olsztyńskiego funkcję prezesa. Pozostał nim także, gdy po przemianach ustrojowych w Polsce OBN przyjął status instytutu badawczo-rozwojowego.

Profesora Wrzesińskiego cechowała duża życzliwość dla młodszych kolegów w zawodzie. Promował olsztyńskich historyków. Swoją stałą naukową obec-

nością w Olsztynie i osobistym zaangażowaniem uczonego decydująco przyczynił się do rozwoju humanistyki olsztyńskiej. W 1981 r. na wniosek OBN Profesor udekorowany został Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski. W 1985 r. uhonorowano Go Nagrodą Miesięcznika „Warmia i Mazury”. Olsztyńskie władze samorządowe w podzięcie za to, że „nigdy nie zapomniał więzi łączących Go z Olsztynem, Warmią i Mazurami” przyznały Mu godność Honorowego Obywatela Miasta Olsztyna (2005), a także Odznakę Honorową Za Zasługi dla Województwa Warmińsko-Mazurskiego (2007). Za wkład w rozwój nauki polskiej, szczególnie w rozwój humanistyki olsztyńskiej, senat Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego 1 października 2007 r. nadał Profesorowi Wrzesińskiemu tytuł doktora honoris causa.

Dla Profesora Wojciecha Wrzesińskiego, obecnego w nauce polskiej przez ponad półwiecze, historia była wielką namiętnością. Podczas obrad krakowskiego XVII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich we wrześniu 2004 r. przywołał zapomnianą obecnie prawdę: „Historia nie jest tylko zwykłym zawodem pośród wielu innych. W istocie stanowi wielopłaszczyznową misję. Od jej wypełniania zależy dzisiaj nie tylko rozumienie przeszłości, ale i to, jakie będą nowe, młode pokolenia, jakie systemy wartości będą one nosiły. Historia, aby mogła spełniać swoje zadania, musi być znana, rozumiana, nie ksenofobiczna a pozbawiona megalomanii narodowej i opierać się musi na prawdzie, bez względu na to, jak ona może być trudna, a czasami i bolesna”.

Cześć Jego Pamięci!

prof. dr hab. Teresa M. Kulak (Wrocław)
prof. dr hab. Bohdan Łukaszewicz (Olsztyn)